

Asia: VN/16552/2022

Arviomuistio lautamiesten valintatavasta

Lausunnonantajan lausunto

1. Pitäisikö lautamiesten valintatapaa muuttaa nykyisestä? Miksi?

Tausta

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelmassa yhdeksi oikeusvaltion kehittämistavoitteista on asetettu toimivat oikeusprosessit ja oikeusturva. Ohjelman mukaan lautamiesjärjestelmä säilytetään ja selvitetään lautamiesten valintatavan uudistaminen tuomioistuinten riippumattomuutta ja puolueettomuutta vahvistavasti.

Jos lautamiesjärjestelmä säilytetään, niin lautamiesten valintatapaa pitää muuttaa nykyisestä, koska lautamiesten nykyinen valintatapa vaarantaa tuomioistuinten riippumattomuutta. Poliittisin perustein valitut tuomarit eivät kuulu oikeusvaltioon, jossa tuomiovaltaa käyttävät riippumattomat tuomioistuimet. Sekä laillisuusvalvojat että Euroopan neuvoston korruptionvastainen toimielin Greco ovat kiinnittäneet huomiota poliittisiin perustein valittuihin tuomareihin.

2. Jos lautamiesten valintatapaa muutetaan, kenen pitäisi nimetä lautamiesehdokkaat? Miksi?

Tuomioistuinviraston pitäisi nimetä lautamiesehdokkaat. Ehdokkaiden nimeämistä koskevan menettelyn tulee täyttää riippumattomuuden edellytykset, jos järjestelmä säilytetään.

3. Pitäisikö lautamiesten mahdollinen rikostausta selvittää ennen kuin heidät voitaisiin nimittää tehtävänsä? Jos, niin kenen pitäisi tällainen selvitys tehdä?

Tuomioistuinviraston pitäisi selvittää lautamiesten rikostaustat. Lautamiehiä nimitettäessä heidän taustansa tulisi tarkistaa samalla tavalla kuin tuomarin virkaan nimitettyjen kohdalta tehdään, jos järjestelmä säilytetään.

4. Jos lautamiesehdokkaita olisi enemmän kuin lautamiespaikkoja, kenen pitäisi valita lautamiehet asetettujen ehdokkaiden joukosta? Miten valinnan pitäisi tapahtua?

Tuomioistuinviraston pitäisi valita lautamiehet asetettujen ehdokkaiden joukosta. Valintatavan tulee olla sellainen, että se täyttää riippumattomuudelta edellytettävät vaatimukset, jos järjestelmä säilytetään.

5. Jos lautamiesten valintapaa muutetaan, kenen pitäisi nimittää lautamiehet? Miksi?

Tuomioistuinviraston pitäisi nimittää lautamiehet. Nimittämismenettelyn tulee olla sellainen, että se täyttää riippumattomuudelta edellytettävät vaatimukset, jos järjestelmä säilytetään.

6. Muita kommentteja arviomuistiosta?

- Vaalikauden vaihduttua vaihtoehtoisen valintatavan selvittämisen sijasta lautamiesjärjestelmä on lakkautettava. Lautamiesjärjestelmän säilyttäminen ei paranna oikeusturvaa. Tuomioistuinten asioiden laadukas käsitteleminen ja ratkaiseminen edellyttävät tuomioistuinlain 10 luvun 1 §:ssä säädettyjen tuomarinkelpoisuusehtojen täyttämistä.

-Tuomioistuinten tehtävänä on antaa laadukasta oikeusturvaa joutuisasti. Tuomioistuimissa ratkaistavat asiat on käsiteltävä niiden laajuuden ja vaativuuden edellyttämässä ammattituomareiden kokoonpanoissa. Ammattituomareiden kokoonpanoja ei voida käyttää riittävästi puutteellisten resurssien takia. Tuomioistuimissa käsiteltävät asiat ovat nykyään yhä monimutkaisempia ja vaativampia oikeudellisesti ja näytön arvioinnin osalta. Hyvänä esimerkkinä tästä on lautamiesten eniten käsittelemät seksuaalirikosasiat, joita koskevat rikoslain säännökset muuttuivat 1.1.2023. Seksuaalirikokset ovat erittäin vaativia myös ammattituomareille, mutta silti näidenkin asioiden ratkaisukokoonpanoissa käytetään usein lautamiehiä tuomarikokoonpanon sijaan, mikä johtuu lähinnä kärjäoikeuksien puutteellisista resursseista. Etenkin lähivuosina seksuaalirikosten näytön arviointi ja tuomioiden perustelevuus on poikkeuksellisen vaativaa rikoslain 20 luvun voimaantulleen uudistuksen vuoksi.

-Lautamiehet osallistuvat enää vain kärjäoikeuksissa käsiteltävissä vakavammissa väkivalta- ja seksuaalirikosasioissa. Lautamiehet eivät osallistu lainkaan kärjäoikeuden siviiliasioiden käsittelyyn, hallinto-oikeuksien tai erityistuomioistuinten lainkäyttöön taikka muutoksenhakumenettelyyn hovioikeuksissa tai korkeimmissa oikeuksissa. Ne seikat, joiden on aikoinaan katsottu keskeisesti puoltavan lautamiesjärjestelmää, ovat menettäneet merkityksensä. Lautamiesjärjestelmän säilyttämisessä kyse olisi lähinnä oikeushistoriallisesta traditiosta, joka luotiin aikana, jolloin yhteiskunta oli täysin erilainen nykyiseen verrattuna.

-Lautamiesten asiantuntemuksesta Tuomariliitto toteaa, että oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin keskeisiin elementteihin kuuluva kuulemisperiaate edellyttää asiantuntijalausuntojen ja asiantuntijoiden kuulemisen avoimuutta sekä mahdollisuutta riitauttaa asiantuntijan kannanottojen sisältö oikeudenkäynnissä. Mikäli lautamiehet esittäisivät omaan erityisasiantuntemukseensa perustuvia näkemyksiä tuomioistuimen salaisissa päätösneuvotteluissa, kuulemisperiaate ei toteutuisi.

- Uudesta valintatavasta aiheutuvat kustannukset tulevat suurella todennäköisyydellä olemaan huomattavan suuret. Lautamiesjärjestelmästä ei ole saavutettavissa tosiasiaa mitään hyötyjä.

- Tuomioistuinten perusrahoitusta on korotettava vähintään 30 milj. eurolla oikeudenhoidon selonteosta ilmenevin tavoin, jotta tuomioistuimet voivat käyttää asian laadun tai/ja laajuuden vaatiessa kahden tai kolmen ammattituomarin kokoonpanoa.

Rissanen Minka
Suomen tuomariliitto - Finlands domareförbund ry